

— zeer velen hadden er, daar zijn wij van overtuigd, wèl van vernomen, maar slechts bij geruchte. Wat de NSB'ers deden, zag men met eigen ogen. Zeker, in de grote steden waren er naar verhouding maar weinigen die constateerden dat zich op die dinsdagmiddag in en bij de stations de eerste grote groepen vormden van vrouwen en kinderen van NSB'ers, veelal door mannelijke NSB'ers vergezeld, maar elk NSB-gezin dat de eigen woning had verlaten was gadesgeslagen door de bureu. Het was in de dorpen niet anders. 'Ze gaan er vandoor', werd gezegd, eerst met betrekking tot de Rijksduitsers, nu met betrekking tot de NSB'ers. De haast en de nervositeit dier vluchtelingen waren onmiskenbaar. En wat kon dat anders betekenen dan dat de bevrijders in aantocht waren? 'Uitzonderingstoestand'? Kom! Het rijk van de vijand stond op instorten.

Eén organisatie was er, waar men dat op Dolle Dinsdag vrijwel algemeen aannam en er ook voor de hand liggende consequenties aan verbond: de Nederlandse Arbeidsdienst.

De Nederlandse Arbeidsdienst stroomt leeg

Door de bezetter bedoeld als een nationaal-socialistische vormingsinstelling, was de Nederlandse Arbeidsdienst sinds zijn oprichting in de lente van '41 iets geheel anders geworden: een dienst waarin over het algemeen anti-nationaal-socialistische jongeren die de nationaal-socialistische propaganda langs zich heen lieten gaan, zes maanden lang bijeen waren. In de herfst van '43 had de Duitser die op de Arbeidsdienst toezicht uitoefende, *Generalarbeitsführer* Bethmann, de z.g. Germaanse groet (het uitsteken van de rechterarm maar zonder het uitspreken van de woorden 'Heil Hitler!') doen invoeren, ongeveer een kwart van de kaderleden had toen de Arbeidsdienst verlaten. Medio '44 was er nog een kader van ca. achttienhonderd personen, van wie een kwart NSB'er was. Onder de 'arbeidsmannen' evenwel die begin augustus waren opgekomen (gelijk eerder vermeld, was de helft niet komen opdagen), bevonden zich maar heel weinig pro-Duitse elementen. In juli had Seyss-Inquart aan het hoofd van de *Reichsarbeitsdienst*, Konstantin Hierl, geschreven dat volgens een informatie die hem had bereikt, 'die Zahl der antideutsch eingestellten Arbeitsdienstmänner' 99% was.¹ De *Reichskommissar* was dan ook van me-

¹ Brief, 12 juli 1944, van Seyss-Inquart aan K. Hierl (BDC, 2164-69).